

a la disciplina i resulta interessant per tal de repensar alguns temes de la més candent actualitat. És també un cant a l'escolta activa, al respecte, al diàleg, a l'obertura, a la llibertat, és a dir, a tot allò que ens aporta la religió i a tot allò que ens planteja la filosofia.

Teresa LASALA DESCARREGA
Facultat de Filosofia (URL)

Joan Garcia del Muro, *Good bye, veritat. Una aproximació a la postveritat.*

Barcelona: Pagès Editors, 2018, 34è Premi d'assaig Josep Vallverdú 2017, 238 pàg.

El novembre de 2016, el Diccionari Oxford va incloure, com a «paraula de l'any», el neologisme «postveritat» per significar «circumstances in which objective facts are less influential in shaping public opinion than appeals to emotion and personal belief». Les «circumstàncies» més rellevants en les quals aquell terme havia adquirit sentit eren l'elecció de Donald Trump o el referèndum del Brexit. En situacions decisives, els votants s'haurien deixat arrossegat més aviat per emocions i falses creences i no haurien tingut en compte els fets objectius a l'hora de prendre decisions d'una gran rellevància històrica. Era l'efecte de les *fake news*, esbombades per líders demagògics, els mitjans de comunicació sensacionalistes i les xarxes socials.

Des d'aleshores, la «postveritat» ha esdevingut un tòpic del llenguatge periodístic i polític. No hi ha dia que no el trobem com

a argument central d'articles enraonats a la premsa o en l'argumentari de molts polítics, que s'etziben mútuament l'acusació de «practicar la postveritat». No deixa de ser curiós que Donald Trump es presenti cada dia com una víctima de les «notícies falses» de la «premsa tradicional» mentre el *New York Times* allarga cada dia la llista de les mentides del president.

La noció de «postveritat» suggereix, d'entrada, una fallida, una derrota, una pèrdua...: la pèrdua de *la realitat* com a referent a partir del qual podem donar o restar valor al discurs polític en la societat democràtica. Contra la «postveritat», no es tracta d'exalçar la suposada veritat majúscula d'una ideologia, d'uns dogmes, o una visió tancaada i excloent del món, sinó de salvaguardar la humil veritat dels fets. Es diu sovint que «postveritat» equival a «postfactualisme»: viure d'esquena als fets. La noció de «postveritat» suggereix que els fets ens són indiferents, perquè hi ha quelcom de més important a defensar que no pas la veritat dels fets: els nostres desitjos i interessos i uns determinats projectes polítics o ideològics.

Avui la pràctica de la postveritat no és una prerrogativa del poder, sinó el resultat d'una conxorxa informal entre el poder, els mitjans de comunicació, les noves tecnologies i el tarannà de bona part de la ciutadania en les societats democràtiques. No pensem, quan parlem de postveritat, en un règim totalitari com el que descriu Orwell a *1984*, una dictadura encomanada al Ministeri de la Veritat, l'instrument de la suprema manipulació, aquella que penetra la consciència i el llenguatge de la gent fins que resulta impossible qualsevol discerniment. Avui s'assoleix un resultat semblant

mitjançant un complex sistema de pràctiques socials al qual contribueixen amb més o menys consciència i amb força alegria polítics i electors, mitjans de comunicació tradicionals i no convencionals, bloguers i tuitaires, intel·lectuals i líders d'opinió, cercadors i serveis d'internet.

Aquesta visió més complexa i sistemàtica qüestiona la idea massa simple que la postveritat és «la mentida política de tota la vida» però amplificada pels fabulosos mitjans de comunicació de què avui disposem.

El professor Joan Garcia del Muro ha vist clarament aquesta complexitat del fenomen de la postveritat i l'ha convertit en l'objecte del seu llibre *Good bye, veritat*, guardonat amb el premi d'assaig Josep Vallverdú l'any 2017.

En obres anteriors, com ara *Ficcions còmplices*, *Com ens enganyem* o *Menú del dia: Carn de Canó*, aquest autor ja havia reflexionat sobre els processos pels quals els mitjans de comunicació desfiguren o substitueixen la realitat al servei d'interessos espuris i posen en perill la llibertat dels ciutadans, així com la seva capacitat d'abordar racionalment i críticament els problemes personals i socials, fent miques els fonaments de la democràcia. *Good bye, veritat* ens mostra com avui s'obtenen aquests resultats mitjançant una tenebrosa aliança de la filosofia postmoderna, la política rendida a la publicitat, les noves tecnologies de la comunicació i la mateixa psicologia humana. Amb un llenguatge brillant i planer alhora, que combina l'anàlisi i la crítica filosòfica amb una visió aguda del nostre temps, i sobre la base d'una munió d'exemples molt aclaridors, Garcia del Muro va desgranant els elements configuradors de la postveritat. No

es refereix a la pràctica d'uns quants polítics mentiders, sinó a un sistema complex que fàcilment ens inclina a viure ben satisfets i d'esquena a la realitat d'allò que efectivament *s'esdevé*.

Les filosofies modernes, en l'opinió de Garcia del Muro, han creat el caldo de cultiu intel·lectual del sistema de la postveritat. La crítica de tota noció realista de la veritat i, particularment, de la veritat com a correspondència entre el pensament i la realitat, ha estat el punt de partida de les teories postmodernes de la veritat. Aquelles idees realistes han quedat falsament associades als totalitarismes i als dogmatismes més indesitjables del segle XX, fins i tot als camps d'extermini i als *gulag*. L'emancipació de les ideologies totalitàries, segons ell, s'ha fet al preu de caure en un nou «totalitarisme in-substancial, gairebé banal», que acaba sent més eficient encara perquè no es fonamenta en la violència sinó en la contribució alegre i decidida de les seves víctimes, que se senten satisfetes amb la mentida i les visions més esbiaixades del món que ens envolta.

Good bye, veritat dedica força pàgines a esbossar les bases filosòfiques postmodernes de la postveritat: el relativisme radical, la negació de tota veritat objectiva, la reducció del coneixement a la *doxa*, la suposició que la realitat és caòtica i impenetrable i que som nosaltres els qui amb prou feines hi posem ordre per mitjà d'interpretacions, prejudicis i creences. No hi ha cap objectivitat independent dels prejudicis, les actituds i les esperances humanes (Feyerabend). Qualsevol pretensió de comprendre el món és una il·lusió: cal resignar-se a viure en el caos tot acceptant la feblesa de la raó i que totes les

opinions són vàlides i mereixen ser escoltades en un diàleg que la filosofia ha de preservar de tot dogmatisme (Rorty). La insubstancialitat i la frivolitat són valors positius perquè hom creu que l'apel·lació a la veritat i la seriositat amb les coses porten a la intolerància, a la uniformitat del pensament i, finalment, a la catàstrofe totalitària. La *veritat* ja no és el caràcter del pensament que diu *el que és*, sinó l'expressió dels interessos, emocions, il·lusions i projectes vitals que tinc dret a defensar. La veritat intersubjectiva no és l'objectivitat sinó la suma o –en el millor dels casos– el conveni de les subjectivitats: no importa el que ha passat sinó el que la majoria diu que passa. Per a cadascú és vertader allò que satisfà els seus desitjos, i si algú posa sobre la taula alguns fets que els qüestionen serà millor que tinguem en compte altres «fets alternatius».

Un cop postulades aquestes tesis, la postveritat ja està servida. Garcia del Muro compta sempre amb bons exemples que il·lustren de manera lamentable el procés de substitució dels fets objectius per uns «fets alternatius» a gust del consumidor. Per tal de vehicular-los, el discurs racional és bescanviat pel mite, el relat, el discurs que apel·la a les emocions, les històries personals impactants. La validesa d'un discurs no depèn aleshores de la seva referència als fets, sinó de la seva capacitat per persuadir-nos del que ens resulta avantatjós o beneficiós.

Garcia del Muro ens recorda sovint la tesi pragmatista de Rorty: «veritat és tot allò que puguis defensar amb èxit». El llenguatge polític assumeix les estratègies del llenguatge publicitari, que no té mai cap interès a mostrar-nos les coses tal com són sinó de

manera que ens vingui de gust comprar-les. Una informació o un discurs són vertaders quan el fet de creure'ls *sembla* beneficiós per a les nostres vides i ni tan sols cal que ens aportin cap benefici real: n'hi ha prou amb la idea de creure-ho, com quan la gent compra una pasta de dents perquè es pensa que blanqueja la dentadura tot i que no sigui cert: «En el món actual *veritat* s'identifica amb *allò que vull que sigui veritat*»; «No és la teva visió del món la que ha d'adaptar-se al món –escriu Garcia del Muro–, sinó al revés, és el món real el que adaptes a la teva visió, de manera que la corrobori sempre absolutament». Tot plegat, segons *Good bye, veritat*, ens acaba conduint a la reclusió en el propi món. Acceptem les idees i discursos polítics que «ens agraden» i n'ignorem la resta. Instal·lats en la postveritat, només sentim el ressò de les pròpies idees, només ens interessa allò que coincideix amb les nostres creences, il·lusions o desitjos: «tant és que ens menteixin, sempre que qui ho digui sigui dels nostres».

Les filosofies postmodernes ens aboquen, sovint contra les intencions inicials dels seus autors, a la degradació del discurs polític i, de retruc, de la democràcia mateixa. No hi ha debat ni elecció democràtica autèntics si els ciutadans viuen d'esquena a la realitat perquè, tard o d'hora, la realitat passa factura i aquesta factura, a més a més, l'acaben pagant els més febles i els marginats.

Segons Garcia del Muro, el setge a la veritat troba un bon aliat en determinats mecanismes psicològics que faciliten el triomf de les mentides i les *fake news*: la ment humana es deixa entabanar fàcilment i és propensa a l'autoengany. No és cert que l'home cerqui en tota circumstància la veri-

tat o se'n preocupi gaire. Admetem que la intel·ligència és la clau de l'èxit evolutiu de la nostra espècie, però cal reconèixer també que en la nostra ment hi predominen la major part de les vegades altres mecanismes destinats a reforçar els sentiments de seguretat i de pertinença, la integració dels grups i la cooperació amb vista a objectius comuns, que de retruc estan facilitant avui, científicament coneguts i ben aprofitats, la inducció de falses creences.

Garcia del Muro, que cita diversos estudis de psicologia experimental, en destaca una bona colla, d'aquests mecanismes, esquitxant-ne l'exposició de casos suculents. Així constata que una bona part de la població continua creient falsedats que han estat desmentides si aquestes han tocat els seus sentiments o satisfan les seves expectatives. Ens agraden les explicacions simples del que passa, encara que es tracti de lamentables simplificacions. Preferim «pujar al carro» (efecte *Bandwagon*) on creiem que viatja la majoria: ens incomoda distingir-nos, acostumem a adaptar-nos a les idees que pensem que són majoritàries, modifiquem la nostra opinió al ritme al qual va canviant l'opinió de la resta (efecte autocinètic), ens fem ressò de les opinions i creences dels nostres grups de pertinença donant per fet que són les bones (fals consens), ens movem en marcs mentals inconscients (*frames*) que ens guien en les nostres decisions, també en les eleccions polítiques. Quan prenem una decisió, ens basem en allò que ens agradaria i no pas en les dades objectives de què disposem; les raons objectives tenen un paper menor en el procés de presa de decisions: compten molt més els nostres desitjos (pensament il·lusori). Posem en marxa tota mena

d'estratègies per reduir la dissonància cognitiva i, malauradament, moltes d'elles són variants de la infantil temptació de tancar els ulls davant la realitat si aquesta desmenteix les nostres expectatives. Una part de la nostra ment (ego totalitari) treballa a cor què vols a assentar i defensar com sigui les creences i els prejudicis que ens vertebrin personalment i emocionalment ignorant, si cal, totes les evidències del món i subscriuint les simplificacions més estúpides imaginables, moltes de les quals es converteixen en els eslògans de polítics populistes sense escrúpols.

Les noves tecnologies són, segons Garcia del Muro, el tercer fonament de la postveritat. Aquesta troba a internet els vehicles que ajuden a crear-la i difondre-la instantàniament, com un bombardeig constant sobre una població que, cada cop més, fa vida digital. A internet només sentim el ressò de la veu pròpia o la dels «nostres». Això ens tranquil·litza i ens reconforta. Existeix un nou determinisme telemàtic que limita les nostres possibilitats. Internet s'ha convertit en un espai d'autoevangelització o autoadoctrinament. A *Good bye, veritat* se'ns mostra com hi contribueixen l'algorisme del cercador de Google, el mur de Facebook, els grups de WhatsApp o Twitter. En tots aquests serveis gratuïts experimentem la mateixa sensació de sentir-nos entre els nostres, de trobar-hi sempre el ressò de les nostres idees i de veure que els qui les contrarien són una colla d'impresentables als quals les xarxes socials —és a dir, la part de les xarxes que freqüentem— s'encarreguen de posar al seu lloc amb crítiques desaforades i amb tota mena d'insults. Internet ens convida al «picoteig», la multitasca, la dis-

tracció, a anar d'aquí cap allà sense aturar-nos a pensar si ens estan o no prenent el pèl de la més vil de les maneres: fent-nos creure que volem i decidim amb goig i convicció allò que realment ens perjudica. Amb tot això, hi surten perdent la lectura reflexiva, el pensament complex, el respecte als fets, que poden ser fàcilment substituïts per avatars digitals. Acabem, diu Garcia del Muro, «delegant el pensament», en els nostres *smartphones*, als quals ja hem encomanat que ens facilitin instrumentalment una multitud de tasques.

Els costos de tot plegat són ingents per a la política democràtica. La veritat que s'imposa en el teatre social és la que guanya en la batalla de la comunicació. Conclou Garcia del Muro que els qui disposen de més mitjans, els més forts, els qui dominen l'escenari de la comunicació de masses, ostenten també la facultat de construir la veritat: «Postveritat, al cap i a la fi, és sinònim de poder». La política incorpora les tècniques del màrqueting comercial per abduir els ciutadans, substituint una realitat insatisfactòria per una faula fàcil de vendre perquè satisfà els desitjos de la gent. Si no hi ha manera que els fets encaixin en la faula es creen fets alternatius, i si aquests són desemmascarats això no tindrà cap cost per als mentiders: a la gent li agrada que l'enganyin: «El que passa amb la postveritat és que l'àmbit d'allò que hauria de ser informació veraç i fiable s'ha vist contaminat pel que són pràctiques de discursos de ficció o de propaganda».

Good bye, veritat revela les estructures ocultes de la postveritat. No es tracta simplement de la mentida política, sinó d'un entramat de factors que operen junts en les

societats democràtiques i que posen en perill les bases mateixes que farien possible la convivència civilitzada de persones lliures: «La democràcia es fonamenta sobre el respecte escrupolós per les opinions dels altres, però també sobre la informació veraç, sobre la realitat dels fets. Si hi ha engany, si la informació que arriba als electors és falsa o està manipulada, tot el sistema es veu distorsionat en la seva essència. Pervertit. [...] Sense una noció de veritat que se situï per sobre dels interessos particulars, és possible construir una democràcia autèntica? Sembla difícil», reflexiona Garcia del Muro. Vist el que trobem en el seu llibre, la veritat ho té malament en el nostre temps. És cert que la mentida, amb les seves múltiples formes, ha estat sempre molt més poderosa que la veritat. El que avui ens sobta, però, és que en el temps de la informació i la hipercomunicació obertes a una infinitat d'actors, la mentida reforci la seva sobirania en les societats democràtiques.

Joan Albert VICENS
SGR «Filosofia i Cultura»
Facultat de Filosofia (URL)